03/10/2020

Ο χώρος τους Προνάου της Παναγίας Τρυπητής στο Αίγιο (Β Μέρος)

Μητροπολιτικό Έργο / Ι.Μ. Καλαβρύτων και Αιγιαλείας

Με άρθρο του στη σελίδα της Ιεράς Μητροπόλεως Καλαβρύτων και Αιγιαλείας ο ζωγράφος Σπυρίδων Κρητικός παρουσιάζει μία περιήγηση στον χώρο του προνάου που περιβάλλει το Ιερό Αγίασμα του ιστορικού Ναού της Παναγίας Τρυπητής.

Διαβάστε πατώντας εδώ το πρώτο μέρος – Ο χώρος τους Προνάου της Παναγίας Τρυπητής στο Αίγιο

Από την εποχή της ριζικής ανοικοδομήσεως της Τρυπητής που έλαβε χώρα το 1870 με κύριο χορηγό τον Κωνσταντίνο Αγαπητό (περιγράφουμε διεξοδικά τις αλλαγές που επήλθαν στο μνημείο στα άρθρα του πρώτου κύκλου των παρόντων αναρτήσεων που φέρουν το γενικό τίτλο: «Η πολυπρόσωπος Εικόνα της Ζωοδόχου Πηγής στο Ιερό Αγίασμα του Ιστορικού Ναού της Παναγίας Τρυπητής») ο προσκυνητής, αφού διήρχετο την επιβλητική πεντάτοξη στοά και τον εξωτερικό Νάρθηκα, εισερχόταν από την κάτω κύρια πύλη στον εσωτερικό Νάρθηκα ή Πρόναο στον ισόγειο χώρο, όπου δεσπόζει το Ιερό Αγίασμα.

Τα τελευταία χρόνια σύμφωνα με τη ρύθμιση που είχε προβλέψει χάριν της πληρέστερης ευταξίας και της σωστής λειτουργίας του ιερού αυτού χώρου ο Σεβασμιώτατος Γέροντας πρώην Καλαβρύτων και Αιγιαλείας κ. κ. Αμβρόσιος, η πρόσβαση στον άνω Κυρίως Ναό γινόταν από την εξωτερική σπειρωτή σκάλα στα δεξιά που καταλήγει στη δυτική πύλη του μνημείου στο οριζόντιο υπέρθυρο της οποίας υπάρχει χαραγμένη η επιγραφή: «Κ. ΑΓΑΠΗΤΟΣ 1870». Η κορύφωση της επισκέψεως κάθε πιστού συντελείτο με την Προσκύνηση της Θαυματουργού Εικόνος της Παναγίας στο Θρόνο Της εντός του Ιερού Σπηλαίου. Στη συνέχεια, η έξοδος γινόταν δια της καθόδου από την εσωτερική ξύλινη σκάλα που οδηγεί από τον όροφο στον ισόγειο χώρο και στο Αγίασμα.

Το 1938, χρονιά κατά την οποία φιλοτεχνήθηκε η Νέα Εικόνα της Ζωοδόχου Πηγής από τον δεκαεξάχρονο τότε Αθανάσιο Ψαρρό με την καθοδήγηση του αγιογράφου πατέρα του Ιωάννου και στη συνέχεια τοποθετήθηκε επί της Κρήνης εντός του Ιερού Αγιάσματος, ο Πρόναος είχε όψη διαφορετική απ’ αυτήν που εμφανίζει σήμερα. Η αρχική του διαμόρφωση (όπως και η διαμόρφωση του άνω, Κυρίως Ναού) είχε ολοκληρωθεί γύρω στο 1870 χάρη στη δαπάνη – όπως προείπαμε – του Μεγάλου Ευεργέτου Κωνσταντίνου Αγαπητού, ο οποίος ανέπλασε την Τρυπητή τόσο κατά το εξωτερικό όσο και κατά το εσωτερικό, προσδίδοντας το νεοκλασικό αρχιτεκτονικό χαρακτήρα που εμφανίζει σήμερα το μνημείο. Τη διαμόρφωση των εσωτερικών χώρων του Ναού πάνω και κάτω, ακολούθησε η διακόσμησή τους από άγνωστους καλλιτέχνες της εποχής, με τις ημιανάγλυφες ουρανίες στην οροφή και την ψευδοορθομαρμάρωση στις κάθετες επιφάνειες των τοίχων. Νεότερες παρατηρήσεις μας επί της τεχνοτροπίας και των μεθόδων που ακολουθήθηκαν, μας κάνουν να πιστεύουμε πως οι τεχνίτες που δούλεψαν στην Τρυπητή φαίνεται πως ήσαν οι ίδιοι που λίγα χρόνια αργότερα (κατά την τελευταία δεκαετία του 19ου αιώνα) φιλοτέχνησαν την επιβλητική διακόσμηση στην σταυροειδή οροφή του Ιερού Ενοριακού Ναού του Αγίου Ανδρέου της πόλεώς μας, χρησιμοποιώντας

παρεμφερείς τεχνικές και μοτίβα.

Μετά την παρέλευση πενήντα πέντε χρόνων από τη διαμόρφωση του 1870 η οροφή του Προνάου υπέστη εκτεταμένες μετατροπές, σε αντίθεση με την οροφή του Άνω Ναού η οποία παραμένει ανέγγιχτη από την εποχή της κατασκευής της. Το χειμώνα του 1925 η Επιτροπεία της εκκλησίας ανέθεσε την επιζωγράφιση της οροφής του Προνάου από το ένα άκρο στο άλλο σε δύο διαλεχτούς ντόπιους αγιογράφους που δραστηριοποιούντο καλλιτεχνικά τα χρόνια εκείνα στο Αίγιο και οι οποίοι υπήρξαν στην εποχή τους από τους πλέον προβεβλημένους και καταξιωμένους. Οι αγιογράφοι εκείνοι ήσαν ο Αθανάσιος Σταθακόπουλος (Αίγιο 1884 – 4 Μαρτίου 1942) και ο κατά δέκα χρόνια μεγαλύτερός του Πανάγος Φωτεινόπουλος (Αίγιο 1874 – ;).

Η εργασία των δύο καλλιτεχνών αποπερατώθηκε τον Αύγουστο του 1926. Δε γνωρίζουμε τους ακριβείς λόγους που οδήγησαν στην καθολική επαναζωγράφιση της οροφής του ισογείου χώρου της Τρυπητής. Θα μπορούσαμε να τους αποδώσουμε σε φθοροποιό γεγονός το οποίο εξακολουθούμε να αγνοούμε (όπως για παράδειγμα υγρασία ή πυρκαγιά που δεν έλαβε έκταση) και που κατέστη πρόξενος της αλλοίωσης εκείνης. Στη νοτιοανατολική γωνία του Πρόναου, πάνω αριστερά από το Ιερό Αγίασμα και πάνω από την επιτοίχια εικόνα της Βλαχερνίτισσας Παναγίας, ένα μικρό ορθογώνιο τμήμα της οροφής παρέμεινε κατά παράδοξο και δυσερμήνευτο τρόπο ανέγγιχτο από τις επιζωγραφίσεις που πραγματοποιήθηκαν στο υπόλοιπο ταβάνι κατά την εποχή εκείνη από τους δύο αγιογράφους που μόλις αναφέραμε. Κάποια κατασκευή που μπορεί να ορθωνόταν εκεί και να απομόνωνε ενδεχομένως το τμήμα αυτό, καθιστούσε μάλλον ανέφικτη την επέκταση των εργασιών στο σημείο. Το ανέγγιχτο αυτό τμήμα που και σήμερα παραμένει ορατό, μας επιτρέπει να αντιληφθούμε το μοτίβο που ακολουθούσε η διακόσμηση του 1870, που εκτείνετο στην υπόλοιπη οροφή του ισόγειου χώρου της Τρυπητής. Εντούτοις, ο υψηλός βαθμός των αλλοιώσεων που παρατηρούνται στη διακόσμηση του ανέγγιχτου τμήματος, ενισχύει την εικασία πως οι δύο αιγιώτες καλλιτέχνες κλήθηκαν στην Τρυπητή με σκοπό να θεραπεύσουν με την τέχνη τους τα τραύματα που είχε προξενήσει στην οροφή κάποιο έκτακτο καταστροφικό γεγονός. Προκειμένου να αποκαταστήσουν τις βλάβες των φθαρμένων χρωμάτων κατέφυγαν στην τοπική επιζωγράφισή τους (στον κατά τόπους επαναχρωματισμό τους), στη μέθοδο δηλαδή που ανταποκρινόταν στην πρακτική που ακολουθείτο σε ανάλογες περιπτώσεις την εποχή εκείνη. Οι δύο καλλιτέχνες ωστόσο, κλήθηκαν να εργαστούν υπό προϋποθέσεις και δεσμεύσεις. Διαβάζουμε στο «Ταμείον Ιερού Ναού Ζωοδόχου Πηγής – Άρχεται την 1η Ιανουαρίου 1916», στη σελίδα 74: «Οι νέες αποχρώσεις αίτινες θα χρησιμοποιηθούν υπό των κυρίων κυρίων πιτόρων (= ζωγράφων) Σταθακοπούλου και Φωτεινοπούλου, οφείλουν να προσεγγίσουν κατά

το πλειωνότερον τας υπαρχούσας» ενώ δεσμεύονταν «όπως σεβαστούν τα προϋπάρχοντα σχέδια των κοσμημάτων ως προς τας γραμμάς, τας φωτοσκιάσεις και ως προς τας αποχρώσεις των».

Όπως προαναφέραμε, οι εργασίες στον Πρόναο αποπερατώθηκαν τον Αύγουστο του 1926. Στις 23 του μηνός εκείνου κατεβλήθησαν σύμφωνα με τη μαρτυρία του ως άνω Κώδικα του Ναού «Εις Αθανάσιον Σταθακόπουλον Αγιογράφον – 3000 δρχ. – Δια διακόσμησιν οροφής της κάτω Εισόδου του Ναού» και «Εις Π.[ανάγον] Φωτεινόπουλον Ζωγράφον – δρχ. 280 – Δι’ Εργασίας τριών Παραστάσεων της κάτω Εισόδου, ωσαύτως». Οι δύο καλλιτέχνες εργάστηκαν εκ παραλλήλου. Ο Σταθακόπουλος ανέλαβε την ανανέωση της διακοσμήσεως σε όλη την έκταση της οροφής ενώ ο Φωτεινόπουλος την ανανέωση των τριών απεικονίσεων των Ιερών Συμβόλων που αποτυπώνονται στο μέσον τριών μεταλλίων, του Αγίου Πνεύματος (σε μορφή Περιστεράς), του Δικαίου Οφθαλμού και του Αγίου Ποτηρίου.

Δε γνωρίζουμε το λόγο για τον οποίο η εργασία της επιζωγραφίσεως της οροφής του Πρόναου ανετέθη ταυτοχρόνως σε δύο αγιογράφους και μάλιστα δόκιμους, τη στιγμή που καθ’ ένας απ’ αυτούς διέθετε τα απαιτούμενα καλλιτεχνικά προσόντα για να φέρει μόνος του σε πέρας την εργασία με επιτυχία. Από τους δύο, ο Αθανάσιος Σταθακόπουλος υπήρξε αναντίρρητα ο πλέον προικισμένος και δικαίως προβεβλημένος, όπως επιβεβαιώνεται και από το ύψος της αμοιβής του που βρίσκεται σε απόκλιση από εκείνην του ομότεχνου συναδέλφου του. Ταλαντούχος, εργατικός και παραγωγικότατος ο Σταθακόπουλος με ολοκληρωμένες σπουδές στα Αγιογραφικά Εργαστήρια του Αγίου Όρους και με μεγάλο πάντοτε αριθμό παραγγελιών, υπήρξε ο αδιαμφισβήτητος συνεχιστής του έργου του Κωνσταντίνου Φανέλλη (Σμύρνη; 1806 – Αίγιο, μετά το 1874). Συνοδοιπόρος στην αγιογραφική τέχνη για δεκαετίες με τον Δημήτριο, τον υιό Φανέλλη (Αίγιο 1851 – 12 Νοεμβρίου 1925) και συνδιαμορφωτής με εκείνον του νεοτέρου ύφους της Εκκλησιαστικής Ζωγραφικής του Τόπου μας, κατέλειπε σημαντικό αριθμό εικόνων ποικίλων μεγεθών, οι οποίες εξακολουθούν να παραμένουν αχαρτογράφητες κι αταξινόμητες, διάσπαρτες σε πάμπολλες εκκλησίες της πόλεως και της ευρύτερης περιοχής.

Αντίθετα με τον Αθανάσιο Σταθακόπουλο, για τη ζωή και το έργο του Πανάγου Φωτεινόπουλου διαθέτουμε ελάχιστες πληροφορίες. Οι μοναδικές, ίσως, μέχρι σήμερα μαρτυρίες για την οικογενειακή του κατάσταση παραμένουν οι αναγραφές στο Βιβλίο Δημοτολογίου του Δήμου Αιγίου των ετών από το 1914 έως το 1922. Με τον Αύξοντα Αριθμό 5631 και με δίχως ακριβή ημερομηνία στην οποία έγινε η καταχώρηση, συναντάμε κατά πρώτον το όνομα Νικόλαος που ανήκει στον πατέρα του αγιογράφου, την τότε ηλικία του (ογδόντα ετών), καθώς και το όνομα του

πατέρα εκείνου, που λεγόταν Δημήτριος. Στη συνέχεια, τον Αύξοντα Αριθμό 5632 καταλαμβάνει η καταχώρηση του ονόματος του Πανάγου που συνοδεύεται από το όνομα του πατέρα του Νικολάου, την τότε ηλικία του (σαράντα ετών) και την επαγγελματική του ιδιότητα, ως «Ζωγράφος». Η επόμενη καταχώρηση με Αύξοντα Αριθμό 5633 ανήκει στη σύζυγό του Αρτεμισία, η οποία με την ιδιότητα της «οικοδέσποινας», εμφανίζεται στο Δημοτολόγιο να έχει κατά την εποχή της καταγραφής την ηλικία των τριάντα εννέα ετών. Στο Δημοτολόγιο δεν καταγράφεται εάν ο Πανάγος και η Αρτεμισία είχαν αποκτήσει τέκνα. Ο Φωτεινόπουλος υπήρξε αυτοδίδακτος αγιογράφος με ιδιαίτερη προσήλωση στο εικονογραφικό έργο του Κωνσταντίνου Φανέλλη, τις εικόνες του οποίου μελέτησε καθ΄ όλη τη διάρκεια του βίου του και αντέγραψε με σεβασμό. Για να ανεύρουμε εικόνες του Φωτεινόπουλου θα πρέπει να ταξιδέψουμε στα γύρω χωριά και να τις αναζητήσουμε στους εκεί ναούς, καθότι στον καιρό του τις παραγγελίες για τη φιλοτέχνηση θρησκευτικών έργων με προορισμό ναούς του Αιγίου μοιράζονταν προνομιακά ο Αθανάσιος Σταθακόπουλος και ο Δημήτριος Φανέλλης.

Ωστόσο, δύο σπάνια παραδείγματα ύπαρξης έργων σε Ενοριακούς Ναούς της πόλεώς μας που παρήχθησαν από το χρωστήρα του Φωτεινόπουλου αποτελούν, Προσκυνηματική Εικόνα στα Εισόδια – η φωτογραφία που παρουσιάζουμε στο παρόν άρθρο ανήκει στο έργο αυτό – και η Δεσποτική, ενσωματωμένη στη βόρεια όψη του Αγίου Ανδρέου εφαπτόμενη στο Κτιστό Τέμπλο της εκκλησίας. Και οι δύο εικόνες (μεγάλου σχετικά μεγέθους ελαιογραφίες σε καμβά) εμφανίζουν με εντελώς πανομοιότυπο τρόπο τον Άγιο Φανούριο ολόσωμο, σε Εικονογραφικό Τύπο τον οποίο ο Φωτεινόπουλος δεν επέλεξε ανάμεσα από τα πρότυπα του Κωνσταντίνου Φανέλλη όπως συνήθιζε αλλά ανάμεσα από τα πάμπολλα του Αγίου Όρους. Η προσαρμογή από το Φωτεινόπουλο του προτύπου του Αγίου Όρους στις δύο δικές του εικόνες, προδίδει το πηγαίο ταλέντο του, την αγάπη που έτρεφε για τη ζωγραφική, καθώς και την προσήλωση και το σεβασμό του προς τις ιδιαίτερες αξίες της Εκκλησιαστικής Ζωγραφικής του Τόπου μας.

Αίγιον, Σεπτέμβριος 2020

Σπυρίδων Κρητικός, Ζωγράφος

Δείτε φωτογραφίες:

ΑΓΙΑΣΟΝ ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΤΟΥΣ ΤΗ ΖΩΟΔΟΧΩ ΣΟΥ ΠΗΓΗ ΠΡΕΣΒΕΥΟΥΣΑΣ

Η ΖΩΟΔΟΧΟΣ ΠΗΓΗ

Αύξων αριθμός	Επώνυμον	Κύριον όνομα	Όνομα πατρός	Ηλικία	Επάγγελμα	Τόπος γεννήσεως
5231	[illegible]	[illegible]	[illegible]	50		
5232	"	[illegible]	[illegible]	40	[illegible]	
5233	"	[illegible]		39	[illegible]	
5234	[illegible]	[illegible]		65	[illegible]	
5235	"	[illegible]	[illegible]	28	[illegible]	
5236	"	[illegible]	"	60	"	
5237	"	[illegible]	"	73	"	
5238	[illegible]	[illegible]	"	18		
5239	[illegible]	[illegible]	[illegible]	63	[illegible]	
5240	"	[illegible]		50	[illegible]	
5241	"	[illegible]	[illegible]	30	[illegible]	
5242	"	[illegible]	"	23	"	
5243	"	[illegible]	"	20	"	
5244	"	[illegible]	"	16		
5245	"	[illegible]	"	15		
5246	"	[illegible]	"	11		
5247	"	[illegible]	"	9		
5248	[illegible]	[illegible]	[illegible]	35	[illegible]	
5249		[illegible]		28	[illegible]	
5250	[illegible]	[illegible]	[illegible]	8		
5251	[illegible]	[illegible]	[illegible]	85		
5252	[illegible]	[illegible]	[illegible]	18[illegible]	[illegible]	
5253	"	[illegible]		30	[illegible]	
5254	"	[illegible]	[illegible]	15		
5255	"	[illegible]	"	12		
5256	"	[illegible]	"	10	[illegible]	
5257	"	[illegible]	"	8		
5258	"	[illegible]	"	11		
5259	"	[illegible]	"	2		
5260	"	[illegible]	"	7		
5261	[illegible]	[illegible]	[illegible]	40	[illegible]	
5262	"	[illegible]		40	[illegible]	
5263	"	[illegible]	[illegible]	15		
5264		[illegible]	"	14		
5265	[illegible]	[illegible]	"	5		
[illegible]	"	[illegible]	"	4		

ΓΕΝΙΚΗ ΑΡΧΕΙΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ
GENERAL STATE ARCHIVES

Ο ΑΓΙΟΣ
ΦΑΝΟΥΡΙΟΣ